

Бібліяграфічны спіс

1. Малофеева, И. В. Языковые средства категории проспекции: (на материале прозаического художественного текста) / И. В. Малофеева // Семантика и функционирование языковых единиц в разных типах речи : сб. науч. ст. : в 2 вып. / Ярослав. гос. пед. ун-т ; редкол.: С. К. Болотова (отв. ред.), Е. Н. Лагузова, Р. В. Разумов. – Ярославль, 2009. – Вып. 2. – С. 92–102.
2. Чайка, Н. У. Тэмпаральная спецыфікацыя ў эліптычных канструкцыях / Н. У. Чайка // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук. – 2008. – № 3. – С. 115–119.
3. Янковская, О. В. Роль вставных конструкций в реализации категорий проспекции и ретроспекции / О. В. Янковская // Русский язык: система и функционирование : к 70-летию филол. фак. : сб. материалов IV Междунар. науч. конф., Минск, 5–6 мая 2009 г. : в 2 ч. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: И. С. Ровдо (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2009. – Ч. 2. – С. 131–133.

СЕМАНТЫЧНАЯ ПАРАМЕТРЫЗАЦЫЯ ТЭРМІНАЎ У ЛІНГВІСТЫЧНЫМ ДЫСКУРСЕ

Д. В. Дзятко (Мінск, Беларусь)

У артыкуле разглядаецца праблема семантычнай параметрызацыі спецыяльных найменняў. Сістэматызуюцца падыходы асобных даследчыкаў. Абгрунтоўваецца шэраг сістэмацэнтрных палажэнняў: значэнні асобных тэрмінаў сістэмна арганізаваны ў межах канкрэтнай тэрмінасістэмы; сістэмная арганізацыя значэнняў тэрмінаў патрабуе іх сістэмнага ўвасаблення ў слоўніку і адпаведнай тэарэтычнай сістэматызацыі; тэрмінасістэма мае класіфікацыйны і аперацыйны аспекты; як класіфікацыйная схема сукупнасць тэрмінаў з'яўляецца іерархіяй з разгалінаванай сістэмай класаў і падкласаў; як аперацыйная сістэма сукупнасць тэрмінаў характарызуецца правіламі ўзаемадзеяння значэнняў тэрмінаў у тэксце.

Ключавыя словы: зона семантызацыі; семантызацыя; семантычная параметрызацыя; тэрміналагічны слоўнік; тэрмінаграфія.

Паняцце семантычнай параметрызацыі ў тэрмінаграфіі, як і ў лексікаграфіі ў цэлым, аб'ядноўвае цэлы шэраг працэдур, скіраваных на выяўленне і адлюстраванне асаблівасцей значэння рэстравай адзінкі. Вынікам гэтых працэдур з'яўляецца ўключэнне ў слоўнік зоны семантызацыі, зоны лінгвадыдактычнай інфармацыі, зоны экстрапаняцыйнай інфармацыі, зоны сістэмнай інфармацыі. Натуральна, вызначальная роля належыць зоне семантызацыі.

Зона семантызацыі (гр. *sēmantikós* 'які абазначае; істотны') – фрагмент слоўнікавага артыкула, прызначаны для апісання значэння рэстравага тэрміна.

Праблема развіцця тэрмінасістэм і аналізу зоны семантызацыі прысвечаны асобныя даследаванні К. Я. Авербуха, Ю. Д. Апресяна, Д. И. Арбатского, Д. П. Горского, А. И. Киселевского, В. М. Лейчика, А. В. Суперанской, В. Д. Табанаковой, С. Д. Шелова, М. Rundell, J. C. Sager, В. Т. Sue Atkins і інш. Так, F. Neubyer [6] вывучае магчымасць выкарыстання тэзаўрусаў у практыцы ўкладання слоўнікаў па пэўнай спецыяльнасці, паколькі пры стварэнні тэзаўрусаў праводзіцца пэўная праца па класіфікацыі, выключэнні сінонімаў

і лексічных дублетаў, размежаванні спосабаў чытання для амонімаў і сінонімаў, выяўленні корпуса элементарных семантычных адзінак. Вучоны абгрунтоўвае думку, што пры ўкладанні спецыяльных слоўнікаў і пабудове дэфініцый асноўнай праблемай з'яўляецца суаднясенне эксплікацый адзінак агульналітаратурнай мовы і тэрміналогіі.

Важнае значэнне для распрацоўкі тэорыі дэфініцыі маюць раздзелы «Определение и мотивированность терминов» і «Логічнае і лінгвістычнае ў азначэнні тэрмінаў. Ступень тэрміналагічнасці» ў манаграфіі С. Д. Шелова [4, с. 82–151, 175–197]. Вучоны адрознівае 6 груп тэрміналагічных азначэнняў: родавідавыя, пералічальныя, кантэкстуальныя, аперацыйныя, агульныя і не-спецыфічныя. Родавідавыя азначэнні падзяляюцца на прадметныя, працэсныя, атрыбутыўныя і інш. У якасці самастойных тыпаў родавідавых азначэнняў могуць выкарыстоўвацца таксама генетычныя, партытыўныя і тататыўныя дэфініцыі. Слушным падаецца назіранне аўтара, што ў нарматыўных слоўніках, як правіла, аддаецца перавага ўласна азначэнням родавідавага, пералічальнага і аперацыйнага тыпу і амаль не выкарыстоўваюцца кантэкстуальныя дэфініцыі. Пры фармуляванні азначэнняў (дэфініцый), на думку С. Д. Шелова, варта карыстацца наступнымі правіламі: 1) сістэма азначэнняў павінна быць дакладнай і яснай; 2) калі яшчэ да пабудовы азначэння патрабуецца, каб азначаны тэрмін нешта ўключаў, а штосьці не ўключаў, то на этапе канструявання дэфініцыі патрэбна сачыць за сувымернасцю азначэння; 3) у азначэнні павінны выкарыстоўвацца толькі ўжо вядомыя і зразумелыя моўныя выразы; 4) у азначэнне мэтазгодна ўключаць толькі адназначныя моўныя канструкцыі; 5) аднолькавыя «сэнсавыя часткі» розных азначэнняў павінны выражацца аднолькавымі моўнымі сродкамі; 6) пажаданымі з'яўляюцца такія адносіны паміж тэрмінам і яго дэфініцыяй, пры якіх тэрмін дакладна матываваны сваімі тэрмінаэлементамі [4, с. 203–204].

Акрамя таго, С. Д. Шеловым вывучаецца сэнсавое апісанне тэрмінаў у слоўніку з пазіцый фармалізацыі задачы іх аптымальнага ўпарадкавання па сэнсе (лінеарызацыі). Даследчык прапануе два крытэрыі лінейнай упарадкаванасці тэрмінаў – структурны і ўзроўнева-парадыгматычны – і на канкрэтных прыкладах разглядае аптымальнасць лінеарызацыі ў адпаведнасці з гэтымі крытэрыямі. Арыгінальнай падаецца канцэпцыя адэкватнага тлумачэння лексікі тэрміналагічнага і прафесійнага характару ў агульнафілалагічным плане, арыентаваная «на родавідавы аналіз тэрміналагічных азначэнняў і далейшае прадстаўленне родавідавай структуры паняццяў спецыяльнай лексікі – прадстаўленне, якое пакрокава ідзе ад самага прыватнага паняццёвага зместу такіх адзінак да ўсё больш агульнага і спыняецца на загадзя дадзеным узроўні абагульнення» [3, с. 375]. Адметным з'яўляецца праект па тлумачэнні лексікі тэрміналагічнага і прафесійнага характару. Праўда, ён датычыцца толькі працэдуры тлумачэння слоў і не закранае іншыя аспекты падачы спецыяльнай лексікі ў агульнафілалагічным слоўніку [3, с. 465–672]. У адаптаваным выглядзе праект зводзіцца да шэрага палажэнняў.

1) Азначэнне тэрміна ў філалагічным слоўніку тлумачыць значэнне адпаведных адзінак у агульнай мове. Яно павінна быць сфармулявана ясна, сцісла і досыць поўна.

2) У азначэнні (якое можа і не супадаць са строга навуковай дэфініцыяй) варта выкарыстоўваць толькі агульнаўжывальныя, стылістычна нейтральныя, прамыя па сваім значэнні, шырока вядомыя словы.

3) У тэксце азначэння варта пазбягаць усіх выпадкаў лексічнай і лексічна-сінтаксічнай мнагазначнасці.

4) Азначэнне тэрміна павінна раскрываць не вузкапрафесійнае, навуковае паняцце, а паняцце, якое характарызуе моўную кампетэнцыю сярэдняга носьбіта мовы.

5) Азначэнне павінна быць суразмерным: склад таго, што азначаецца (азначанага), павінен супадаць з тым, што названа ў складзе вызначальнага выразу (азначальнага), г. зн. павінна дасягацца роўнасць аб'ёму азначанага і аб'ёму азначальнага. Як правіла, азначэнне будзецца з дапамогай фармулёўкі бліжэйшага роду і яго відавочнага адрознення (*per genus proximum et differentia specifica*), прычым фармулёўка відавочнага адрознення бліжэйшага роду павінна быць спецыфічнай менавіта для гэтага бліжэйшага роду. Дopusкаецца тлумачэнне шляхам пералічэння ўсіх аб'ектаў, якія ўваходзяць у азначаны аб'ект. Фармулёўка азначэння можа не супадаць з аўтарытэтным і прынятым азначэннем адпаведнага тэрміна ў спецыяльным слоўніку, энцыклапедыі або даведніку, аднак у плане зместу яна (фармулёўка) не павінна яму супярэчыць. Паколькі слова з тэрміналагічным значэннем у спецыяльнай сферы ўжывання ў параўнанні з агульналітаратурнай лексічнай адзінкай, як правіла, валодае больш дакладным і строгім значэннем, варта пазбягаць у азначэннях слоў і выразаў з нявызначанай, «размытай» семантыкай тыпу *асаблівы (асабліва), спецыяльны (спецыяльна), некаторыя*, і г. д. і інш.

6) Варта імкнуцца да максімальнай сістэмнасці ў азначэнні, калі адпаведныя адзінкі выяўляюць сістэмнасць у асноўнай сферы свайго выкарыстання. Азначэнні адзінак, якія суадносяцца паміж сабой як розныя віды аднаго і таго ж бліжэйшага родавага паняцця, павінны быць сістэмнымі. Патрабаванне сістэмнасці тлумачэнняў пашыраецца на аднатыпныя групы тэрмінаў (напрыклад, тэматычныя групы).

7) Пры наяўнасці ў аднаго тэрміна некалькіх спецыяльных значэнняў варта прыводзіць тлумачэнні розных значэнняў у парадку, адпаведным ступені ўжывальнасці спецыяльнага слова ў кожным са значэнняў у агульнай мове, г. зн. пачынаючы з найбольш ужывальных і заканчваючы найменш ужывальнымі.

У даследаванні А. М. Ахметбекавай на матэрыяле слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў О. С. Ахмановай (1966), Т. В. Жеребило (2010), Т. В. Матвеевой (2010), Д. Э. Розенталя і М. А. Теленковай (1972), а таксама 4 – на англійскай мове і 4 – на казахскай мове вывучаюцца лінгвістычныя і метатэкставыя ха-

рактарыстыкі дэфініцыі, абгрунтоўваецца тыпалогія дэфініцый, вызначаюцца асноўныя віды і прыметы метатэксту і метатэкставых элементаў [1].

На аснове даных розных слоўнікаў О. Р. Жуковым [2] даследуюцца і супастаўляюцца кампазіцыйныя асаблівасці дэфініцый 22 лінгвістычных тэрмінаў, якія займаюць рознае месца ў таксанамічнай іерархіі. Вучоны даказвае, што параметрамі, істотнымі для структурнай характарыстыкі дэфініцыі, выступаюць: 1) колькасць дэфініцый у адным слоўніковым артыкуле; 2) спосаб канструявання дэфініцыі; 3) этымалогія; 4) наяўнасць сінонімаў. Падаецца, што некаторыя назіранні могуць быць выкарыстаны ў якасці асновы для далейшых даследаванняў. Так, на думку О. Р. Жукова, найбольш частотным з'яўляецца рода-відавы тып азначэння. Апісальныя дэфініцыі сустракаюцца часцей у энцыклапедычных слоўніках, рода-відавыя – у галіновых слоўніках па стылістыцы і рыторыцы. Калі ў слоўніковым артыкуле больш за адну дэфініцыю, сярод іх маюцца як рода-відавыя (у першай пазіцыі), так і апісальныя [2, с. 5].

У тэорыі тэрмінаграфіі апісаны розныя спосабы семантызацыі: 1) навуковая дэфініцыя; 2) тлумачэнне; 3) адсылачнае азначэнне; 4) экзэмпліфікацыя; 5) энцыклапедычнае азначэнне; 6) словаўтваральнае азначэнне; 7) сінанімнае азначэнне; 8) антанімічнае азначэнне і інш. [5, с. 335].

Аднак, на нашу думку, пры такім падыходзе выяўленне семантызацыйных механізмаў адбываецца на падставе розных крытэрыяў, г. зн. праводзіцца несістэмна і таму не з'яўляецца канструктыўным з пункту гледжання метадалогіі тэрмінаграфіі. Яно толькі дазваляе канстатаваць і без таго відавочны пастулат: уся структура тэрміналагічнага слоўніка (найперш тлумачальнага) падпарадкавана апісанню значэнняў тэрмінаў. На практыцы ж перад тэрмінографам стаіць іншая праблема: для таго, каб слоўнік мог эфектыўна выконваць сваю функцыю, семантызацыя тэрміналагічных адзінак у ім павінна быць лагічнай, кампактнай і паслядоўнай на працягу ўсяго слоўніка.

Такім чынам, у аснову аналізу зоны семантызацыі ў тэрміналагічных слоўніках, на наш погляд, мэтазгодна пакласці наступныя тэарэтычныя ідэі:

1) значэнні асобных кампанентаў мовы для спецыяльных мэт (тэрмінаў) *сістэмна* арганізаваны ў межах канкрэтнай *тэрмінасістэмы*;

2) *сістэмная* арганізацыя значэнняў тэрмінаў вымагае іх *сістэмнага* ўвасаблення ў слоўніку і адпаведнай тэарэтычнай *сістэматызацыі*;

3) тэрмінасістэма мае класіфікацыйны і аперацыйны аспекты;

4) як класіфікацыйная схема сукупнасць тэрмінаў з'яўляецца іерархіяй з разгалінаванай сістэмай класаў і падкласаў;

5) як аперацыйная сістэма сукупнасць тэрмінаў характарызуецца правіламі ўзаемадзеяння значэнняў тэрмінаў у лінейнай паслядоўнасці (тэксце).

Бібліяграфічны спіс

1. Ахметбекова, А. М. Лексикографические и метатекстовые характеристики терминологической дефиниции : дис. ... д-ра философии : 6D021000 / А. М. Ахметбекова ; Казах. нац. ун-т им. аль-Фараби. – Алматы, 2014. – 122 л.
2. Жуков, О. Р. Системные аспекты дефинирования в терминологии выразительных средств языка : на материале русского языка : автореферат дис. ... канд. филологических наук : 10.02.01 / О. Р. Жуков ; Саратов. гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2017. – 19 с.
3. Шелов, С. Д. Очерк теории терминологии: состав, понятийная организация, практические приложения / С. Д. Шелов. – М. : ПринтПро, 2018. – 472 с.
4. Шелов, С. Д. Термин. Терминологичность. Терминологические определения / С. Д. Шелов. – СПб. : СПбГУ, 2003. – 280 с.
5. Шерстянникова, Е. А. О микро- и макроструктуре «Исторического словаря русской лингвистической терминологии» / Е. А. Шерстянникова // Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium : сб. науч. ст. / Нац. акад. наук Беларуси, Центр исслед. белорус. культуры, языка и лит., Ин-т языкознания имени Якуба Коласа ; редкол.: И. Л. Копылов (гл. ред.) [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2019. – С. 333–336.
6. Neubyer, F. Die Struktur der Explikationen in deutschen einsprachigen Wörterbüchern: Eine vergleichende lexiko-semantische Analyse / F. Neubyer. – Hamburg : Buske, 1980. – 215 s.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОНЛАЙН РЕСУРСОВ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ВОСПРИЯТИЮ И ПОНИМАНИЮ ИНОЯЗЫЧНОЙ РЕЧИ НА СЛУХ

Н. И. Дрибас, В. Б. Казакевич (Минск, Беларусь)

В данной статье авторы поднимают проблему развития компетенции в аудировании как одной из составляющих иноязычной коммуникативной компетенции и использования онлайн ресурсов как средства для обучения восприятию и пониманию иноязычной речи на слух. В статье говорится об использовании социальных сайтов, мобильных приложений в учебных целях как под руководством преподавателя, так и для самостоятельной работы студентов. Подчеркивается необходимость учета индивидуальных особенностей, познавательных интересов отдельных студентов и групп.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция; перцептивная деятельность; социальные сети и приложения; мобильное обучение; подкасты; личностная индивидуализация; внутреннее побуждение.

Основной целью обучения иностранному языку в вузе является формирование иноязычной коммуникативной компетенции будущего специалиста. Это значит, студенты должны научиться использовать иностранный язык в сфере профессионального и бытового общения. Но никакая коммуникация на иностранном языке невозможна без восприятия и понимания иноязычной речи на слух.

Процесс формирования иноязычной межкультурной компетенции в первую очередь зависит от успешности перцептивной деятельности обучающихся, связанной с сенсорно-смысловой переработкой иноязычной информации.